

**TƏHSİLİMİZİN HEYDƏR ƏLİYEV MƏRHƏLƏSİ
ГЕЙДАР АЛИЕВСКИЙ ЭТАП НАШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
HEYDAR ALIYEV'S STAGE OF OUR EDUCATION**

UOT: 37.0

Fəridə Tofiq qızı Xudiyeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin baş müəllimi,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0000-0003-1783-6392>

[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(3\).11-15](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(3).11-15)

**TƏLİM PROSESİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN İRSİNDƏN İSTİFADƏNİN ŞAĞİRDƏLƏRİN
HƏRTƏRƏFLİ İNKİŞAFINA TƏSİRİ**

Фарида Тофик гызы Худиева

*старший преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,
доктор философии по педагогике*

**ВЛИЯНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НАСЛЕДИЯ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В УЧЕБНОМ
ПРОЦЕССЕ НА ВСЕСТОРОННЕЕ РАЗВИТИЕ УЧАЩИХСЯ**

Farida Tofig Khudiyeva

senior teacher at Azerbaijan State Pedagogical University,

doctor of philosophy in pedagogy

**THE EFFECT OF USING HEYDAR ALIYEV'S HERITAGE IN THE TRAINING
PROCESS ON THE COMPREHENSIVE DEVELOPMENT OF STUDENTS**

Xülasə. Bu gün dövlətimizdə fəaliyyətlə məşğul məktəbəqədər, ümumi, peşə, orta-ixtisas və ali təhsil ocaqlarının geniş şəbəkəsi, qüdrətli elmi-pedaqoji kadr potensialı öz özəyini məhz keçən əsrin 70-ci illərində Heydər Əliyevin liderliyi altında təhsil üzrə aparılan məqsədli siyasətdən almış və aparılan geniş əhatəli təhsil yaradıcılığı gələcək tərəqqinin güclü bünövrəsini yaratmışdır. O dövrdə Azərbaycanda tam təhsil ocaqları öncəki illərlə müqayisədə müasir inkişaf pilləsinə qalxmış, bu istiqamətdə həyata keçirilən ardıcıl ölkə siyasəti təhsil, ümummədəni və intellektual dərəcənin yüksəldilməsində xüsusi rol oynamışdır. Heydər Əliyevin həyat və siyasi aktiv fəaliyyəti hər bir Azərbaycan vətəndaşında Azərbaycan millətinin çağdaş tarixinin banisi, azad Azərbaycan dövləti və dövlətçiliyinin yaradıcısı kimi fəxr hissi doğurur. Ümummilli Liderin mübarizələrlə dolu həyatı doğma millətə həsr etdiyi xüsusi bir dövrün, epoxanın canlı salnaməsi olmaqdadır. Azərbaycan millətinin tarixində ilk dəfə Heydər Əliyev milli ideologiya məfhumunun yaradılması ideyasını irəli sürmüş, bu sahə üzrə görüləcək işlər, bu işlərin tətbiqi sahələri, vasitə və imkanları barədə tövsiyələr vermişdir. Lider, Azərbaycan dili və Azərbaycan tarixi fənlərini, dini nöqtəyi-nəzərləri, adət-ənənələri və dövlətçilik görüşlərini təbliğ etməyə xüsusi məna verir, bu ideologiyayı yaratmaq, təşkil etmək və yerinə yetirmək işində xüsusi hörmət bəslədiyi peşə sahiblərinin – müəllimlərin zəhmətini və rolunu yüksək dəyərləndirirdi.

Açar sözlər: *Azərbaycan dili, ideologiya, Heydər Əliyev, şəxsiyyət, dövlətçilik*

Резюме. Действующая на сегодняшний день в нашей стране широкая сеть дошкольных, общих, профессионально-технических, средних и высших учебных заведений, мощный научно-педагогический кадровый потенциал берет свое начало из целенаправленной политики в области образования, проводимой под руководством Гейдара Алиева в Азербайджане в 70-е годы прошлого века.

Именно начиная с того периода очные учебные заведения в Азербайджане поднялись на уровень современного развития по сравнению с предыдущими годами, и проводимая в этом направлении последовательная национальная политика сыграла особую роль в повышении образовательного,

общекультурного и интеллектуального уровня. Политическая активная деятельность Гейдара Алиева – основоположника современной истории азербайджанского народа, создателя свободного азербайджанского государства и государственности у каждого гражданина Азербайджана вызывает чувство гордости. Жизнь общенационального лидера, полная борьбы, представляет собой живую летопись особого периода, эпохи, которую он посвятил родному народу. Гейдар Алиев впервые в истории азербайджанского народа выдвинул идею создания концепции национальной идеологии, дал рекомендации по проводимой работе в этой области, сферам применения этих работ, средствам и возможностям. Лидер придает особое значение пропаганде азербайджанского языка и истории Азербайджана, религиозных взглядов, традиций, высоко ценит труд и роль учителей, которых он особенно уважал, в создании, организации и реализации этой идеологии.

Ключевые слова: *азербайджанский язык, идеология, Гейдар Алиев, личность, государственность*

Summary. A wide network of pre-school, general, vocational, secondary and higher education institutions operating in our state today, and a powerful scientific and pedagogical staff potential have their core from the purposeful policy on education carried out under the leadership of Heydar Aliyev in the 70s of the last century, and the comprehensive educational creativity that will be carried out in the future has created a strong foundation of progress. At that time, full-time educational institutions in Azerbaijan rose to the level of modern development compared to previous years, and the consistent national policy implemented in this direction played a special role in raising the educational, general cultural and intellectual level. The life and political active activity of Heydar Aliyev is the founder of the modern history of the Azerbaijani nation, the creator of the free Azerbaijan state and statehood in every citizen of Azerbaijan. It evokes a sense of pride. The life of the national leader, full of struggles, is a living chronicle of a special period, an epoch, which he dedicated to his native nation. For the first time in the history of the Azerbaijani nation, Heydar Aliyev put forward the idea of creating the concept of national ideology, gave recommendations on the work to be done in this field, the areas of application of these works, means and opportunities. The leader attaches special importance to the promotion of the subjects of the Azerbaijani language and Azerbaijani history, religious viewpoints, traditions, and our statehood meetings, and highly valued the work and role of teachers, whom he especially respected, in creating, organizing, and implementing this ideology.

Keywords: *Azerbaijani language, ideology, Heydar Aliyev, personality, statehood*

Gənc nəslin mənəvi tərbiyəsi, xüsusilə uşaqlıqdan şəxsiyyət kimi formalaşma, millimental dəyərlərə yiyələnmə Heydər Əliyevin dövlətçilik strategiyasında vacib istiqamətlərdən birini yaratmışdır. Lider, millətin milli dəyərlərinin, mənəvi sərvətinin milli ideologiya, milli dövlətçiliklə daxili əlaqədə, bağlı olduğunu qeyd edir, milli mənsubiyyəti olmayan və özünü bir xalq kimi dərk etməyən millətin milli dövlətə də ehtiyac duymadığını bildirirdi. “Mənəviyyət yoxdursa heç nə ola bilməz” düşüncəsini ulu lider bu istiqamətdə mühüm olan işləri, onun tərkibini, amal və vəzifələrin yerinə yetirilməsi yollarını ulu bir strateq olaraq müəyyən edirdi: “...*İnkişaf etməkdə olan nəslin ...tərbiyəsi, mənəviyyət üzrə zəngin, ideya üzrə mətin, yüksək əxlaqlı insan şəxsiyyətinin formalaşması bu gün cəmiyyət qarşısında dayanan çox zəruri vəzifədir. Bu vəzifə, kompleks problem olmaqdadır və onun həll edilməsində ...məktəb çox mühüm rol oynamaqdadır. Məktəbdə insan dünyagörüşü-*

nün təməli qoyulur, onun xarakteri formalaşdırılır, ideya dayaqları, mənəvi və əxlaqi dayaqlarının bünövrəsi qurulur. Məktəbin təsiri ilə ... insanın əqidəlilik ruhu, zəhmətə məhəbbət hissi, ali mənəviyyət və humanizm ruhu, vətənpərvərlik ruhu və beynəlmilətçilik duyğusu kimi mühüm keyfiyyətlər tərbiyə olunur.

Tərəqqi etməkdə olan gənc nəslin cəmiyyətin rifahı uğruna zəhmətə, aktiv yaradıcılıq fəaliyyətinə hazırlanması, məktəb sisteminin tərbiyəvi çalışmasının əsas istiqamətlərindən biridir”[2].

Azərbaycan təhsilinə diqqət və qayğı ulu öndərin həmişə diqqət mərkəzində olmuş, gənc nəslin təlim-tərbiyəsinə həssaslıqla yanaşmışdır. O bilirdi ki, məhz ibtidai siniflərdə müəllim əməyi sayəsində insanlar yetişir, vətənə və xalqa şərəflə xidmət edirlər.

Ümumtəhsil məktəblərində təhsilin əsas məqsədi şagirdlərə hərtərəfli biliklər vermək, onları vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ruhun-

da, milli-mənəvi dəyərlərə və adət-ənənələrimizə layiq tərbiyə etməkdir. Heydər Əliyevin bu mənada hər bir fikri, fərman və sərəncamları ibtidai sinif müəllimlərinin nəzərində olmalıdır.

Böyüməkdə olan nəslin mənəvi tərbiyə məsələsi Heydər Əliyevin qüdrətli bilik sistemində vacib istiqamətlərdən birini təşkil etmişdir. Lider, millətin milli sərvətinin, mənəvi üstünlüklərinin milli ideologiya, milli dövlətçiliklə yaxın bir əlaqədə, bağlı olduqlarını qeyd edərək, milli müəyyənlik olmadan və özünü bir millət olaraq dərk etmədən millətin milli dövlətə də ehtiyacı olmamalıdır. Dövlətin azadlığı yalnızca bölgə və iqtisadi dəyərlərlə müəyyən edilmir, əsasən millətin maddi və mənəvi üstünlükləri əsas rol oynayır.

Heydər Əliyev o nadir şəxsiyyətlərdəndir ki, milli-mənəvi dəyərlərə, adət-ənənələrə qəlbən bağlı olur, daima soykökün təəssübünü çəkirdi. Xalqın milli dəyərlərini, mənəvi sərvətlərini o, yüksək qiymətləndirirdi. Xalq musiqisi, xalq rəqsləri, xalqın yaratdığı və malik olduğu hər bir sənət əsəri onun üçün əvəzsiz nemət idi. Ən zəngin milli-mənəvi dəyərlərdən biri olan muğamları ulu öndər çox sevirdi və qiymətləndirirdi. Qeyd edək ki, XII əsrdə dəyərli Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi “Xosrov və Şirin” əsərində Azərbaycan muğamlarının bütöv bir sistemini poetik dillə, fəlsəfi məzmununda şərh etmişdir. Nizami Gəncəvidən Mir Möhsün Nəvvab qədər, Nəvvabdan Üzeyir Hacıbəyova qədər muğamlarımız inkişaf etmiş, formalaşmış və təkmilləşərək milli-mənəvi dəyərlər formasına düşmüşdür. Eləcə də, xalq rəqslərimiz, xalq mahnılarımız min illər boyu inkişaf edərək formalaşmış və milli-mənəvi dəyərlər şəklinə düşmüşdür. Təsviri sənət əsərlərimiz də bu gün bizim ən zəngin mənəvi-mədəniyyət nümunələri hesab olunur. Səttar Bəhlulzadənin, Mikayıl Abdullayevin, Maral Rəhmanzadənin, Ömər Eldarovun və başqalarının yaratdıqları tablolar, heykəllər milli-mənəvi mədəniyyətimizin nümunələri hesab olunur. Folklor nümunələri də bunlardan biridir. Ağıllar, laylalar, atalar sözləri, məsəllər, xalq hikmətləri, xalq oyunları, mərasimlər, nağıllar, dastanlar, rəvayətlər, mifoloji personajlar mənəvi dəyərlər kimi formalaşaraq milli-mənəvi mədəniyyət nümunələri kimi dövrümüzdə qədər gəlib çatmışdır. Klassiklərin yazdıqları əsərlərin hər birində təsvir olunan milli

mədəniyyət nümunələri ən zəngin mənəvi dəyərlər kimi yetişən nəslin şəxsiyyətyönlülük səviyyəsinin yüksəldilməsinə daim xidmət edir. Elitar mədəniyyət nümunələri içərisində Azərbaycan xalqının görkəmli sənətkarları tərəfindən yaradılan caz musiqiləri, simfoniyalar, baletlər, operalar, kamera musiqiləri və s. milli-mənəvi mədəniyyətimizin layiqli nümunələri hesab olunur. Heydər Əliyev bütün bu sərvətləri ömrü boyu göz bəbəyi kimi qorumağa çalışmış, gənc nəslin formalaşmasında onlara əsas didaktik vasitə kimi baxmışdır.

Heydər Əliyev mənəvi tərbiyə, mənəvi mədəniyyət məsələlərində ümumdünya dəyərləri ilə yanaşı, Azərbaycan millətinin milli-mənəvi dəyərlərinin təbliğ edilib mənimsənilməsinə də ilkin dərəcəli yer vermişdir. Liderimiz söyləyirdi: *“Gənc nəslimiz milli ruh ilə tərbiyə edilməli, xalqımızın milli-mənəvi dəyərləri əsasında tərbiyə edilməlidir. Gənc nəslimiz xalqımızın tarixini yaxşı öyrənməlidir, keçmişimizi yaxşı dərk etməlidir, dilimizi yaxşı mənimsəməlidir, milli dəyərlərimizi yaxşı öyrənməlidir. Milli dəyərləri, milli adət və ənənələrimizi yaxşı öyrənməyən, tariximizi yaxşı mənimsəməyən gəncdən vətənpərvər çıxmaz. Gənc nəslin hər bir nümayəndəsi vətənpərvər olmalıdır. Vətənpərvərlik ruhu böyük bir anlayışdır. Vətənə sadıqlıq, vətəni sevmə, torpağa bağlı olma: budur vətənpərvərlik ruhu”* [4].

Ümummilli lider həyatının mənasını xalqa, Vətənə sədaqətdə görürdü, azərbaycançılığı xalqı birləşdirəcək ən böyük ideologiya kimi qəbul edirdi və onun uğrunda yorulmadan çalışırdı. Xüsusilə uşaqlıqdan hər bir şəxsə vətənpərvərlik hissənin artması üçün müqayisəyə gəlməz təsəvvürlər canlandırırdı.

Ulu öndərin bizə miras qoyduğu sərvətlər içərisində zəngin nəzəri irsi xüsusi yer tutmaqdadır. Bu irs bizim milli sərvətimizdir. Prof. Ə. Ağayev haqlı olaraq qeyd edirdi: *“...Heydər Əliyev cənablarının çıxışları, nitqləri və məruzələrində irəli sürülən tərbiyəvi baxımdan qiymətli fikirlər tərbiyə işinin həm məzmununu, həm də həyata keçirilmə yollarını müəyyənləşdirir, milli tərbiyə konsepsiyasının müddəalarını ortaya qoyur”* [2]. Ulu öndərin təhsil siyasətinin əsas məzmununu alim onun nəzəri irsinin məzmununda görürək yazırdı: *“Heydər Əliyev gəncində Vətən eşqi, xalq, millət eşqi, dil eşqi, din eşqi, milli ənənələr sevgisi mühüm yer tutmaq-*

dadır. O, hər şeyi insan üçün mənəvi dəyər kimi təqdim edir və mənəvi əsasa sahib olmayanların müstəqil Azərbaycanın inkişafında lazımi qədər iştirak edə bilməyəcəyi qənaətindədir. Elə burdan da milli tərbiyə işinin məzmununda Vətənə, millətə, dilə, dinə, ənənəyə və s. sevgi hissənin formalaşdırılmasının əsas yer tutması və bunun formal deyil, real olaraq həyata keçirilməsi vacibliyi şərtlənir.

Heydər Əliyev genində sadıqlıq– insanların insana, xalqın Vətəninə, millətinə, ölkəsinə sadıqlıq hissi xüsusi yer tutur. Gənclərin sədaqət hissəninə yiyələnməsinin əxlaqi borcun yerinə yetirilməsində mühüm rol oynadığını qeyd edən böyük öndər Vətənə sədaqətli xidmətin onun müstəqilliyini qoruyub saxlamaq kimi mühüm bir vəzifə olduğunu bildirir. Böyüyen nəsli, gənclərimizi ən sədaqətli insanlar olaraq görmək istəyir” [5].

Həqiqətən, Ümummilli Lider Heydər Əliyev irsi ilə tanış olduqda müstəqil Azərbaycanın inkişaf edib dünyada tanınması yollarını görürük. Ulu öndər cəmiyyətin gələcək tərəqqisini mükəmməl təhsil almaqda görürdü. Onun irsinin əsas hissəsini də şəxsiyyətin formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayan təhsil, elm, ədəbiyyat, mədəniyyət və incəsənət haqqındakı fikirlər təşkil edir. Bu fikirlər ümummilli liderin azərbaycançılıq fəlsəfəsinin, müstəqil Azərbaycanın milli ideologiyasının əsas məxəzləridir.

Azərbaycançı olmaq Heydər Əliyevin nəzəri təfəkkür irsinin ən ali zirvəsi və yekunu olmuşdur. Bu konsepsiyayı liderimiz özü Dünya azərbaycanlılarının I qurultayında bu cür ərz etmişdir: *“Azərbaycan öz azadlığını qazandıqdan sonra azərbaycançı olmaq aparıcı fikir olaraq həm Azərbaycanda, həm də bütün ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılardan ötrü mühüm fikir məfhumu olmuşdur. Hər zaman biz bu fikir ətrafında birləşəcəyik.*

Azad Azərbaycan dövlətinin mühüm fikri ideyası azərbaycançı olmaqdan ibarətdir. Bütün insanlar öz milli mənsubiyyəti üzrə fəxr hissi duymalıdır və biz azərbaycançılığı – Azərbaycan dilimizi, mədəniyyətimizi, milli-mənəvi üstünlüklərimizi, adət-ənənələrimizi hər daim yaşatmalıyıq” [1].

Azərbaycançılıq fəlsəfəsi ulu öndərin siyasi fəaliyyətini, milli dövlətçilik ideologiyasını, dil, ədəbiyyat, tarixi keçmiş, milli-mənəvi

dəyərlər isə onun mənbələrini təşkil edir. Xüsusilə mənəviyyat, mənəvi tərbiyə, mənəvi paklıq, mənəvi yüksəliş məsələləri onun ideya-nəzəri irsində dönə-dönə vurğulanmışdır. Heydər Əliyev fəaliyyətinin bütün dövrlərində bu istiqamətdə məqsədyönlü iş aparmışdır. Hakimiyyətinin ikinci mərhələsində onun çıxışlarının, məruzə və nitqlərinin leytmotivini mənəviyyat problematikası təşkil edir. Ölkəni acınacaqlı vəziyyətdə görən rəhbər taleyüklü məsələlərin həllində üstünlüyü milli-mənəvi birliyə, milli həmrəyliyə, cəmiyyətin siyasi quruluşunun sabitliyinə verirdi.

Gənclərin mənəvi tərbiyəsinin düzgün təşkil olunması və bu istiqamətdə işin gücləndirilməsi, cəmiyyətdə baş verən neqativ halların aradan qaldırılması yolları ilə bağlı Heydər Əliyevin söylədiyi qiymətli fikirlər xalqın, millətin, cəmiyyətin birliyində aparıcı yer tutur. O, mənəviyyatı saf, təmiz, torpağın qədrini bilən, milli mədəniyyəti dərk edərək onunla fəxr duyan, milli adət-ənənələri, tarixi, elmi, mədəniyyəti dərk edən nəsil yetişdirməyi müəllimlərin başlıca vəzifəsi hesab etmişdir. Respublika gənclərinin Birinci Forumunda çıxış edən ulu öndər xüsusilə vurğulayırdı: *“Təhsil müəssisələrimizdə gənc nəslimizi millətimizin mənəvi dəyərləri üzrə tərbiyələndirmək, mənəvi cəhətdən sağlam və pak cəmiyyət yetişdirmək vacib məsələ olmalıdır” [3].*

Mənəvi birlik və mənəviyyat məsələsinə tarixi prizmadan yanaşan Heydər Əliyev tarixi şəxsiyyətlərin, elm və mədəniyyət xadimlərinin fikirlərindən, ideyalarından istifadə etmiş, onlara söykənmiş, istifadə üsullarını göstərmişdir. O, dövlət başçısı və siyasi xadim kimi mənəvi birlik problemini ümumi şəkildə qoyurdu. Milli adət-ənənələri xüsusi qiymətləndirən ümummilli liderin fikrincə, milli adət-ənənələr insanları tərbiyələndirmək, mənəvi cəhətdən zənginləşdirməklə yanaşı, milli birliyə xidmət edir. Onun irsində uşaqların kiçik yaşlarından fiziki, mənəvi, ruhi və əqli tərbiyəsi məsələləri geniş şəkildə əksini tapmışdır. Heydər Əliyevin tərbiyənin bu sahələrinə böyük diqqət yetirməsi xalqın tarixi, gələcəyi uğrunda mübarizədə sağlam düşüncəli, dəyanətli, ideyaca möhkəm insanlar yetişdirilməsi tələbindən irəli gəlirdi. Onun fikrincə, insan üçün fiziki sağlamlıq qədər mənəvi sağlamlıq da zəruridir.

Problemin aktuallığı. Bu məqalənin aktuallığı ondan ibarətdir ki, Hər bir şagird kiçik siniflərdən milli-mənəvi dəyərlərinə sahib çıxmağı, onları qorumağı bacarmalı, dünyəvi dəyərləri milli dəyərlərimizlə birləşdirərək xalqın mənəviyyatını daha da zənginləşdirməlidir.

Problemin elmi yeniliyi. Bu mövzuda geniş araşdırmalar aparılmış və bu tədqiqatlar məqalədə öz əksini tapmışdır.

Problemin tətbiqi əhəmiyyəti. Bir çox pedaqoqlar elm sahəsində çalışan elm xadimləri bu mövzu ilə bağlı tədqiqatlarında bu materialdan istifadə edə bilirlər.

Ədəbiyyat:

1. Əhmədova, S. Heydər Əliyevin dil siyasəti: Monoqrafiya / S. Əhmədova. – Bakı: İncə, – 2010. – 212 s.
2. Əliyev, H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir: [46 cildə] / H. Əliyev. – Bakı: Azərneşr, – 2004. - c. 13. – 510.
3. Əliyev, H.Ə. Təhsil millətin gələcəyidir / H. Əliyev. – Bakı: Təhsil, – 2002. – 302 s.
4. Əliyev Heydər. Azərbaycan Müəllimlərinin I qurultayındakı nitqi. 26 sentyabr, 1998-ci il // Azərbaycan qəzeti. – 1998, – 27 sentyabr.
5. Heydər Əliyev yolu Azərbaycan inkişafının yeni mərhələsində (Yeni Azərbaycan Partiyasının icra katibliyi). – Bakı: Azərneşr, – 2007. – 862 s.
6. Xəlilov, S. Dil və dövlətçilik / Müstəqil Azərbaycan Respublikasının gələcəyi üçün ən əsas vasitələrdən biri ana dilimizin, dövlət dilimizin inkişaf etdirilməsində möhtərəm Heydər Əliyevin fəaliyyətindən bəhs olunur // Azərbaycan. – 2001, – 2 fevral. – s. 5.

E-mail: xfarida09@mail.ru

Redaksiyaya daxil olub: 17.05.2024